

ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN KİTABXANA FONDLARININ FORMALAŞMASINDA İNNOVATİV ÜSUL VƏ METODLARIN TƏTBİQİ

(Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının iş təcrübəsi əsasında)

Aygün Fətəliyeva

*Bakı Dövlət Universitetinin
Kitabxana resursları və
informasiya axtarış sistemləri
kafedrasının magistrantı
iska2009@mail.ru*

***Xülasə:** Məqalədə Ali təhsil müəssisələrinin kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsində innovativ üsul və metodların tətbiqi kompleks şəkildə şərh edilmişdir. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası fondunun yaradılması, formalaşması və istifadəsində sənəd dövriyyəsi və tədris ədəbiyyatı fondunun elektron komplektləşdirilməsi qeyd edilmişdir.*

***Açar sözlər:** Elmi kitabxana, sənəd, fond, oxucu, elektron komplektləşdirmə, elektron resurs, innovasiya*

Giriş. XXI əsrin informasiya texnologiyalarının sürətli inkişaf etdiyi bir dövrdə insan fəaliyyəti amilinin çox hissəsini bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana-informasiya sahəsində də avtomatlaşdırılma əvəz etdi. Vahid informasiya məkanı formalaşmasında Ali təhsil müəssisələrinin Elmi kitabxanaların oxucular qarşısında daha böyük vəzifələr qoyur, kitabxanaların fondunun komplektləşdirilməsində də elektronlaşmanın tətbiqini mütərəqqi hal kimi qiymətləndirilir. Çünki avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemləri oxucuların qarşısında, fonda daxil edilib işlənmiş ədəbiyyatdan sərbəst nüsxə olmadıqda belə elektron kataloq vasitəsilə istifadəni təmin edir. Müasir dövrdə tədris ədəbiyyatı fondunun formalaşması komplektləşdirmədə yeni innovativ meylləri aşkar edir. Mədəni cəmiyyətdə müasir dövrün tələblərini nəzərə alaraq kitabxanalarda komplektləşdirilmənin həyata keçirilməsi zamanı demokratiklik prinsipinə uyğunlaşmalıdır. İnnovativ üsul və metodların tətbiqi zamanı elektron komplektləşdirilmə üçün əsas tələb kitabxananın qlobal internet informasiya məkanına çıxışının olmasıdır. Daha müsbət xüsusiyyət kimi komplektləşdirilmə üçün istənilən formatda informasiya resursları ilə işləmək bacarığıdır [13, s. 7].

Əsas hissə. 1999-cü il 12 mart tarixində "Azərbaycanda Kitabxana işi haqqında Qanun"u kitabxana sahəsində verilmiş ilk qanun kimi Azərbaycan kitabxanalarının hüquqi formada qanunun bəndlərinə müvafiq olaraq idarə olunması, fəaliyyət göstərməsi, beynəlxalq təcrübədədən faydalanaraq kitabxanada yenilik və innovasiyaların tətbiqi üçün zəmin yaratdı. Bundan əlavə 2000-ci ildə Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış "Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi" istər təhsil sisteminin istərsə də ki-

Введите логин и пароль

Имя: Пароль:

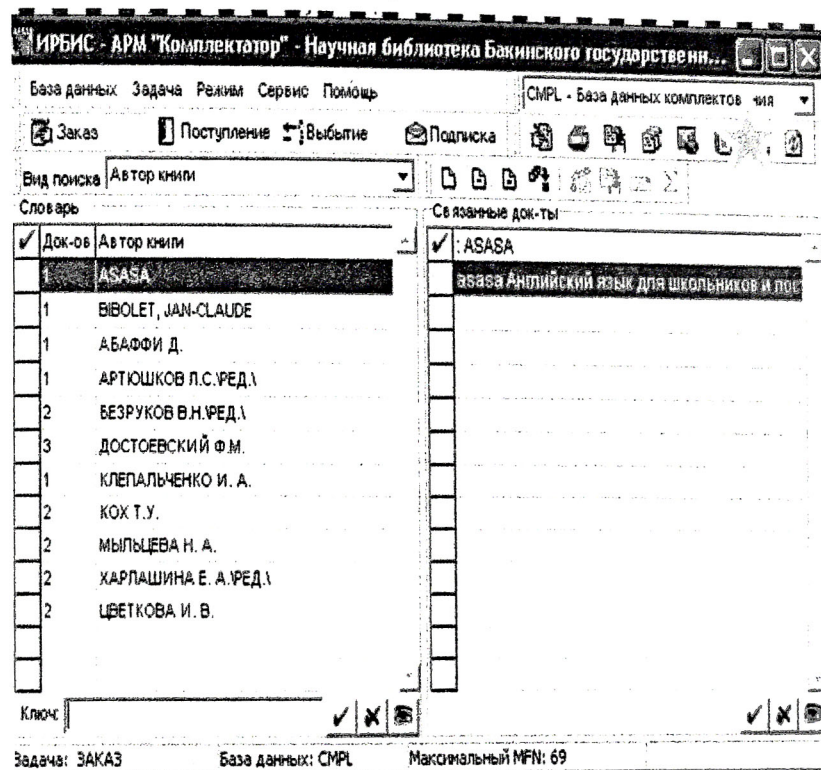
Войти

Kitabxananın komplektləşdirilməsi və elektronlaşdırılması sahəsində əsası 1999-cu ildə qoyulmuş Kitabxanaşünaslıq kafedrası nəzdində “Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi ETL tərəfindən ilk addımlar atılmışdır. “2008-2013-cü il Respublikada Dövlət İnkişaf Proqramı”, “Azərbaycan Respublikasında kitabxana informasiya sahəsində “2008-2013 cü ildə Dövlət İnkişaf Proqramı” na əsasən Elmi kitabxananın elektronlaşması bu vəzifələri həyata keçirir [2]:

1. Tələbə abonentinin avtomatlaşdırılması.
 2. MARC SQL proqramı ilə işlənmiş sənədlərin İRBİS 64 proqramına çevirmək
 3. Tammətənlı elektron kitabxananın təşkil edilməsi
 4. Magistr dissertasiyalarının tammətənlı Elektron kitabxanada fondun elektron komplektləşdirilməsi ilə həyata keçirmək
 5. Elmi Kitabxananın maddi texniki bazasını möhkəmləndirmək
 6. Komplektləşdirililərək elektron kataloqa daxil edilmiş, yaşı 100 dən çox olan sənədləri işləyərək, “Nadir kitablar fondu”
 7. Elektron sənəd mübadiləsi vasitəsilə kitabxana fondunun komplektləşdirilməsi zamanı yaranan çatışmazlıqları aradan qaldırılması Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasında İRBİS 64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemindən istifadə olunur. Bu avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemi kitabxanada bir sıra müxtəlif texnoloji prosesləri, fondda ədəbiyyat axtarışı, sifariş, kataloqlaşdırma, komplektləşdirilmə, abonent və bu kimi xidmətlərin kompüterləşdirilməsini yerinə yetirir. Bundan başqa kitabxanada MARC SQL 1.8 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi ilə işlənmiş, kitabxana fondunun uçotu, abonent kimi xidmətlərin kompüterləşdirilməsini təmin edən sənədlər İRBİS 64 proqramı vasitəsilə işlənir. İRBİS 64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sisteminin 5 avtomatlaşdırılmış işçi yeri Elmi Kitabxanada tətbiq edilir: [12, s.3].
- ✓ Kataloqlaşdırıcı Avtomatlaşdırılmış İşçi Yeri
 - ✓ Komplektləşdirici Avtomatlaşdırılmış İşçi Yeri
 - ✓ Oxucu Avtomatlaşdırılmış İşçi Yeri
 - ✓ İnzibatçı Avtomatlaşdırılmış İşçi Yeri
 - ✓ Kitab verilişi Avtomatlaşdırılmış İşçi Yeri
- Komplektləşdirilmə prosesinin kompüterləşdirilməsi yerinə yetirilərkən əməliyyatın yerinə yetirilməsi əsas interfeys pəncərəsi əsasında həyata keçiri-

lir. Ekranda açılan interfeys pəncərə bazasından, cari vəziyyət sətrindən, lüğət əlaqəli yazılar sahələri aydın şəkildə görünür.

Şəkil-1

Burada Məlumatlar bazası xəttindən komplektləşdirmə prosesini yerinə yetirən mütəxəssisə məlumat bazası seçə bilmə imkanı verir. Axtarış imkanı Lüğət açılan siyahı, Əlaqəli yazılar və lüğət siyahısı menyularının köməkliyi vasitəsilə mümkün olur. Axtarışa ilk addım kimi Lüğət siyahısından axtarışa verilən ilk element seçilir, daha sonra Lüğət sahəsində qeyd olunmuş terminlərdən konkret termin seçilərək axtarışa verilir. Əlaqəli yazılar siyahısında bu zaman axtarılan sənəd qısa ikon şəkilli formada əks edilir. Lazım olan sənəd tapılırsa onun qarşısında əlaqəli yazılar sahəsində verilən işarə ilə tam olaraq sənədi açıb, baxmaq olar. Menyü sətrindəki bölgülər: Məlumat bazası, Rejim, Məsələlər, Kömək, Servisdən ibarətdir. Bütün komplektləşdirilmə prosesi bu əməllərlə yerinə yetirilir, lakin axtarış əməliyyatı bunlara aid deyil. Təbii ki, bu əməllərin həyata keçirilməsində proqrama daxil edilmiş müvafiq alətlər paneli

vasitəsilə həyata keçirilir. Fərdi interfeys xüsusiyyətlərinə malik olan hər bir avtomatlaşdırılmış işçi yeri texnoloji əməliyyatları yerinə yetirir [12].

Məsələlərin hər biri yerinə yetiriləcək əməliyyatı əmr formasında həyata keçirir. Hər bir seçilən növbəti əmrə uyğun Rejim paneli açılır və təbii ki, məlumat bazası və lüğət olan siyahılar üçün informasiya təqdim edir. Bundan başqa yeni bazanın yaradılması Komplektləşdiricidən Rejim menyusu seçilir – Yeni təşkilat seçir, yazı seçərək avtomatik olaraq Kataloqlaşdırıcı Avtomatlaşdırılmış İşçi Yerində, təşkilat haqqında ümumi informasiya komplektləşdirici işçi vərəqində lazımı müəssəsinin adı, ölkənin kodu, rəhbərliyin nömrəsi, adı, faksı, rekvizit, bank nömrəsi və s. daxil edilə bilər. Bu bazanın yaradılmasında əsas məqsəd Məsələlər menyusu sətrindən Sifariş paneli seçilərkən, kitab ticarəti, satışı təşkil edən müəssələrin adının qeyd olunması üçündür. Sifariş verən zaman daxil edilən müəssəsinin adının tərkibindəki simvollar 28 hərfdən artıq olmamalıdır, əgər olarsa abreviatura edilir Kod, abreviatura, təşkilat sahəsinə daxil etmək lazımdır. Qeyd etdiyimiz baza hazır olarsa, fonddan ədəbiyyat sifarişinə və sifarişin qeydiyyatı prosesini başlatmaq olar [12]. Servis menyusunda komplektləşdirici İşin mərhələləri sahəsində uyğun yazının hazırlanması PK parametrləri, icraçı və sifariş edilən müəssəsinin tam adı, ad, soyadını, daxil etməklə Şəxsi parametrləri yeniləyə bilər.

Şəkil-2

Название элемента	Значение
Этап работы	ПК
ФИО исполнителя	СЛВ
Номер записи КСУ обрабатываемой партии	
Номер акта обрабатываемой партии	
Номер записи КСУ выбытия	
Номер Акта передачи	
Код орг-ции для группового (суммарного) заказа	
Номер пр. заказа-НОВЫЙ	МБ/1 2

Rejim menyusundan seçilmiş Yeni yazının sifarişi BT əmrinin yerinə yetirilməsində Dublet işçi vərəqi sətrində əsas ədəbiyyatın bibliografik elementləri, kitabın ISBN nömrəsi, müəllif və ya sərlövə haqqında ümumi məlu-

matlar, ilkin və daha sonrakı məsuliyyətli məlumatlar, ədəbiyyatın səhifələri həcmi, tirajı, satış qiyməti, titul vərəqi, nəşr ili, nəşriyyat, nəşri daxil edən adı, sifariş edilmiş cildin nömrəsi və s kimi ümumi məlumatlar daxil edilir. Yeni bir işçi vərəqin açılması, yeni yazıları bazada əvvəl mövcud olmuş yazılarla müqayisə edir [12, s. 77]. Əgər bu ədəbiyyat komplektləşdirici tərəfindən əvvəllər sifariş edilərsə artıq bu barədə məlumat pəncərəsində məlumat verilir. Düzəliş alətlər panelinə daxil olmaqla yeni bir sifariş olunacaq ədəbiyyatın bibliografik təsvirini daxil edilir. Lakin komplektləşdirici əgər eyni təşkilatdan çoxlu sayda ədəbiyyat almalıdırsa, bu zaman qrup formasında sifariş həyata keçirilir. Bu prosesində yerinə yetirilməsində Servis menyusunda Tənzimləmə aləti seçilərək, Şəxsi parametrləri olan məlumatlar siyahısında qrup formada sifariş kodu, təşkilat nömrəsi və informasiyalar daxil edilir. Sonrakı mərhələdə sifariş edilən ədəbiyyatın sayı və ilk dəfə sifariş edilən yeni ədəbiyyatlar üçün bibliografik təsvirini daxil etmək lazımdır. Yeni daxil olan çap nəşrinin partiyasının qeydiyyatına salınması üçün Yeni YUK yazı nömrəsi yeni yazı əlavə edilir, işçi vərəqdə tam məlumatlar, YUK da yazı nömrəsi, tarixi, qoşma sənədin nömrəsi, ümumi və fərdi qeydiyyat alınması nömrəsi, ədəbiyyatın məbləği, ada görə sayı, komplektləşdirilmə mənbələri, element sahəsinə isə PK, tarixi və kitabı qəbul edən mənbənin, təşkilatın, komplektləşdirici haqqında informasiya daxil etmək lazımdır. Hətta ədəbiyyat bir neçə fərdi aktla kitabxanaya daxil olarsa da eyni qaydada xanalar doldurulur və yaddaşda saxlanılır. Daha sonra hər bir akt təkrarlanan nömrə, ada görə sayı, məbləğ, nüsxələr və s. haqqında məlumat verilir.

Şəkil-3

Документ	Термины	Пояснения
13	ОСО	Журнал отечественной литературы
6	ОЗО	Многотомное отчет
2	ОС	Многотомное (одно)
5	ОСО	Многотомное (одно)
1	ОСЗ	Монография (одно)
3	АЗР	Адресат подписки
5	ИД	Издательство, распрос
2	НАТ	Каталог подписки п
5	НСЗ	Записи книги Суказ
1	НСЗ	
15	НСУ	Записи книги Суказ

Nəticə: Bakı Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanasının elektron bazası əsasında işlədiyimiz kitabxananın komplektləşdirilməsi məsələləri araşdırılmış, tədris bazası ədəbiyyatının toplu halda komplektləşdirilməsini nəzərdə tutur. Həmçinin komplektləşdirilmə zamanı bütün komponentlər şərh edilmişdir. Daha sonra Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya sistemlərində konvertasiya əlaqələrinin tam olmaması, dil maneələri, metodiki və texniki çatışmazlıqlar əsas olaraq göstərilmişdir. Elektron komplektləşdirilmə vacib bir təsnifat sistemi kimi müəyyənlanmış, quruluş mexanizmi, müsbət və mənfi cəhətləri qeyd edilmişdir.

Ədəbiyyat

1. "Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Sərəncamı. – Bakı, 2007, 20 aprel.
2. Azərbaycan Respublikasının kitabxana informasiya sahəsində 2008 – 2013 cü illər inkişafı üzrə Dövlət Proqramı. – Bakı, 2008.
3. Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında I və II cild, Bakı, "Nurlar" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2007. – 820 s.
4. Azərbaycan təhsili XXI əsrin astanasında: Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin sifarişi ilə çap olunmuşdur /Tərt ed. R. Ağamaliyev red. Ə.Quliyev; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı: Çəşioğlu, 1998, 32 s.
5. Azərbaycan Respublikası 2009-2013 cü ildə ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı // Azərbaycan qəzeti – 2008. – 7 oktyabr.
6. Azərbaycan Respublikası Təhsil Haqqında Qanun. – Bakı, 2009. – 8 sentyabr.
7. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının toplu hesabatları (2004-2008).
8. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanasının 2018-2019-2020-ci il hesabatları.
9. Əliyev A. Elektron kitabxanaların komplektləşdirilməsinin bəzi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal. – Bakı. 2017. – N 2. – 26 s.
10. Əliyev A. Kitabxana fondunun formalaşmasının yeni prinsipləri və onlara müasir baxışlar // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal. – 2001 N 2 (9). –56-66 s.
11. Xələfov A.A., Musayeva N.A. Avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya idarəetmə sistemləri // Bakı Universiteti Xəbərləri ,Humanitar elmlər seriyası, 2002 N 2. – 243-250 s. – 27
12. Xələfov A. Qurbanov A. Kitabxanaların komputerləşdirilməsinin əsasları (Mətn): Dərslük /A.Xələfov, A.Qurbanov. – Bakı, 2007. – 199 s. – 26
13. Hüseynova G. Respublika ali məktəb kitabxana fondlarının quruluşu və onun oxucu tələbatına uyğun formalaşdırılması //Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal. – B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 1999. – N 2. – 82-87 s.

A.Фаталиева

Применение инновационных методов и методов формирования библиотечных фондов высших учреждений (На основе отчетов Научной библиотеки Бакинского государственного университета) Резюме

В статье комплексно интерпретируется применение инновационных методов и приемов комплектования библиотечных фондов высших учебных заведений. При создании, формировании и использовании фонда Научной библиотеки Бакинского государственного университета было отмечено электронное собрание фонда документооборота и учебной литературы.

Ключевые слова: научная библиотека, документ, фонд, читатель, электронное оборудование, электронный ресурс, инновация.

A.Fatalieva

Application of innovative methods and methods in the formation of library funds of higher educational institutions (Based on reports of the Scientific Library of Baku State University) Summary

The article comprehensively interprets the application of innovative methods and techniques in the acquisition of library funds of higher education institutions. In the creation, formation and use of the fund of the Scientific Library of Baku State University, the electronic collection of the fund of document circulation and educational literature was noted.

Keywords: Scientific library, document, fund, reader, electronic equipment, electronic resource, innovation

Rəyçi: t.ü.f.d.. R.Qardaşov